26/6-Tweewekelijkse uitgave van het Humanistisch Verbond - 20 maart 1971

HUMANIST

on/eens

Marcherend
In „Humanist" van 6 febr. betreurt H. W. Krop — en terecht — dat de vertrouwde naam „Mens en Wereld" vervangen is door het kale „Humanist". Velen betreuren het echter nog meer dat men tegelijkertijd onze „ex Mens en Wereld" heeft voorzien van een omslagblad met een plaatje dat aan lelijkheid inderdaad niets te wensen overlaat. Is de daarop afgebeelde marcherende menigte, met opgeheven vuisten en wijd open monden en dus blijkbaar hevig betogend en tegen het een of ander protesterend, een symbool van het tegenwoordige H.V.? Of wellicht van het H.V. zoals een aantal personen het graag zou willen zien? Het geheel maakt, mede door de vorm der letters van het woord „Humanist", helaas zowel een slordige als een onsympathieke indruk. Ook de typografische uitvoering van de inhoud is er bepaald niet op vooruit gegaan.

A. P. Bruch, Eindhoven

NASCHRIFT REDAKTIE:

Enkele lezers hebben in de afgelopen weken hun misnoegen kenbaar gemaakt over de voorplaat die dit blad sinds 1 januari (ont?)siert. Dat op zich hoeft niemand te verbazen. Geen enkele voorplaat zal ieders instemming hebben. Wat ons verbaasde was de aard van reakties. Gesproken is over „schreeuwende massa's", „opengesperde bek", „afschuwelijk". Enkelen vroegen zich zelfs hardop af of dit hysterische tafereel het moderne humanisme representeert. Met de meeste opmerkingen hebben we nogal moeite gehad, want nadere bestudering van de foto leert dat niet meer dan 2 of 3 van de tientallen mensen hun mond opendoen, tegen een decor van zwijgende, voor het merendeel mat voor zich uit kijkende mensen. De overweging dat dit in zeker opzicht symbolisch zou kunnen zijn, en dat er van deze twee roepende? schreeuwende? agerende? protesterende? mensen een zekere dynamische werking uitgaat, heeft ons indertijd doen besluiten deze voorplaat als eerste te kiezen.
Als eerste, want aanvankelijk stond in de plannen omtrent vernieuwing van Mens en Wereld tot Humanist dat er een wisselende voorplaat zou komen. De zorgelijke financiële situatie waarin het Humanistisch Verbond verkeert (en waar in de maartaktie van het steunfonds Praktisch Humanisme uw aandacht voor wordt gevraagd) heeft zijn weerslag ook gehad in de stichting De Humanistische Pers. Het is misschien goed voor alle duidelijkheid ook op deze plaats te vermelden dat daarbij ook het voortbestaan van Mens en Wereld/Humanist op het spel stond. In het besef dat dit blad een belangrijke taak te vervullen heeft, is het voortbestaan voorlopig veilig gesteld, maar dat betekende wel dat op een aantal andere punten konsessies moesten worden gedaan. Humanist zou gedeeltelijk in kleur verschijnen, het zou in de loop van dit jaar worden uitgebreid en een wisselende voorpagina krijgen. Deze plannen kunnen in de eerstkomende tijd nog niet gerealiseerd worden, tot onze grote spijt. Wie bedenkt dat Humanist zèlf erdoor gered werd, zal deze prijs niet te hoog vinden.
Tegen deze achtergrond moet ook het besluit gezien worden om de voorpagina van ons blad voorlopig niet te wijzigen. Misschien dat dit veler bezwaar verzacht, en wat meer begrip oproept. Het betekent echter niet dat Humanist koppig vast moet houden aan deze foto. Een andere is ook mogelijk, al kan die — we zeiden het al — weer bij anderen niet in goede aarde vallen. Het blijft een kwestie van kiezen. Daarbij wegen de argumenten van de redaktie niet bij voorbaat zwaarder dan die van de lezers. Dit blad is ook van hen. Als wij in de naaste toekomst meer negatieve dan positieve reakties blijven ontvangen, zullen we onze keuze herzien. Op dit moment willen we echter graag duidelijk maken dat dit blad humanisme niet wil associëren met „een schreeuwende massa", maar met (helaas nog maar) enkelen die temidden van vele zwijgende, toekijkende mensen iets hebben te zeggen.

(cv)

Ook het hoofdbestuur schijnt een tik van computerfobie, de waanzinnige angst voor het rekentuig, beet te hebben, maar niet erg genoeg om al te nonconformistisch te zijn. Vandaar „onder protest" vermoedelijk. Maar waarom geeft dat zelfde HB dan het complete ledenbestand met financiële informatie, op naam en adres, met giro- of bankrekening, in het geheugen van een particuliere, met winstoogmerk geëxploiteerde rekenmachine van IBM? Aangezien bij fobieën de rede zoek pleegt te zijn, is dit nog tot daaraantoe.
Erger is dat in de brief van het HB ten onrechte de indruk gewekt wordt van een discriminatie van de „onkerkelijken". U kunt bij de volkstelling vijf grote kerkgenootschappen of de buitenkerkelijken kiezen. Bent u Remonstrant, Israëliet, Mohammedaan, Hersteld Apostolisch enz. dan kunt u zulks apart vermelden.
Het HB schijnt in deze reeks ook het Hum. Verbond te willen plaatsen? Is dit om duidelijk te maken dat het HV ook een kerkje is? Ik heb er al eens eerder op gewezen dat „humanist" niet samenvalt met „lid H.V.", maar het bezwaar van het HB schijnt nu te zijn dat leden van het HV zullen kunnen volstaan met „géén kerkgenootschap" en zich zo aan de telling als „humanist" onttrekken, terwijl niet-leden-onkerkelijken nu niet „bij vergissing" als humanist kunnen worden geteld.
Eerlijk gezegd: dat lijkt me een erger vorm van misleiding, dan wanneer een katholiek of gereformeerd opgevoede jongen of meisje van nog géén 18 bij het ouderlijke kerkgenootschap wordt geteld, ook al zou hij of zij daar niet voor voelen. In 1981 is genoeg gelegenheid e.e.a. te herstellen en statistisch is de groep onbelangrijk. De groep van kerkelijke jongeren, die voor hun 18e bewust met de kerk breken en desondanks zulks niet door hun ouders of voogden erkend zien. (Doopsgezinde ouders plegen ook voor hun kerkelijk opgevoede kinderen: „géén" in te vullen).

W. J. Jong, Heemstede

Onwettige kinderen
In de rubriek „Kritisch" wordt een uitspraak van Agnew bekritiseerd. Deze meent dat moeders van drie, vier onwettige kinderen gezegd moet worden: „Het spijt ons zeer, maar we zijn niet langer in staat u toe te staan nog meer kinderen te krijgen". Volkomen gelijk heeft uw kommentator als hij stelt dat Agnew hiermede totalitaire trekken vertoont. Vergeten wordt echter te vermelden, dat een dergelijk verbod weldra ook met betrekking tot wettige kinderen een harde noodzaak zal worden.
Ter ondersteuning van deze bewering laat ik hieronder een passage volgen uit een artikel dat prof. dr. A. Quispel publiceerde in „Academia" 3 (1970) 7.

➔

hj

HUMANIST

voortzetting van Mens en Wereld

Tweewekelijkse uitgave van de stichting 'de humanistische pers'

Jaargang 26 nummer 6
20 maart 1971

Hoofdredakteur:
Casper Vogel

Redaktieraad:
Mevr. P. Hienekamp,
Mej. E. van der Reijden,
R. de la Rie,
H. J. Roethof,
H. Wiedeman.

Redaktiesekretaris:
F. C. van Soesbergen,
Paulus Buyslaan 23, Amersfoort,
telefoon 03490-16474

Lay-out: Gerard Voet
Druk: Storm - Utrecht - Maarssen

Administratie, abonnementen en advertenties:
Postbus 114, Utrecht,
telefoon 030-24641,
postgiro 58 t.n.v.
'de humanistische pers', Utrecht.

Abonnementsprijzen per jaar:
Nederland, andere EEG-landen,
Suriname en Ned. Antillen ƒ 12,50
Overige landen ƒ 14,—
Losse nummers ƒ 0,50

In dit blad ingenomen standpunten zijn niet noodzakelijkerwijs die van het Humanistisch Verbond.

„Alle maatregelen tegen incidentele milieuverontreiniging zijn volslagen zinloos wanneer we er niet in zouden slagen de populatie-explosie tot stilstand te brengen.
„De visioenen van een reeds zeer nabije toekomst, wanneer deze afremming niet zou plaats vinden, zijn dermate onstellend, dat we zonder enige overdrijving hier moeten stellen, dat ieder die op welke plaats ook en door welke motieven ook gedreven de dwingend noodzakelijke geboortebeperking wil tegenhouden, zich schuldig maakt aan een bedreiging van die toekomst van de mensheid. Hier zal men niets meer aan het toeval mogen overlaten. *Het zal straks een volstrekt normale zaak zijn dat het verwekken van meer dan twee kinderen strafbaar wordt gesteld,* al lijkt het op dit moment nog te ver gaan om de verwachting van een Amerikaans populatiebioloog (prof. dr. Ehrlich) te onderschrijven, dat straks het verwekken van een kind, waar geen plaats voor is, even zwaar gestraft zal worden als het doden van een medemens."
Wellicht ten overvloede merk ik op dat het mij niet gaat om de heer Agnew te verdedigen, daar heb ik in het geheel geen behoefte aan.
Het punt is, dat het niet alleen moeders van onwettige kinderen, al dan niet door sociale zaken ondersteund, verboden zal dienen te worden meer dan twee kinderen te hebben. Neen, als alles zo doorgaat als het nu doet, en daar is alle kans op, gezien het feit dat overheid, onderwijs, radio t.v. zowel als pers geen of nagenoeg geen aandacht besteden aan voorlichting met betrekking tot de rampzalige gevolgen van te hoge geboortecijfers, zal prof. Quispel zonder twijfel gelijk krijgen, hoe erg wij dat ook mogen vinden. Hierbij staat overigens nog te bezien of bitter noodzakelijke maatregelen tegen mensen die zo dom of a-sociaal zijn om meer dan twee kinderen ter wereld te brengen het predikaat „totalitair" méér verdienen dan b.v. een wetgeving die vrijwillige eutanasie onmogelijk maakt.

D. van der Kellen, Delft

Afdeling?

Met verbazing heb ik gezien, dat ons hoofdbestuur geen bezwaar heeft tegen het voorstel van 's-Gravenhage om in statuten en reglementen van ons verbond de naam gemeenschap te veranderen in die van afdeling. Dit zou dan moeten gebeuren, omdat de naam afdeling meer neutraal is.
Nu *ben* ik niet neutraal; en tenzij ten aanzien van een of andere concrete zaak wil ik het niet wezen ook. Neutralen — in het algemeen — kunnen voor mijn part naar de maan lopen. Dat zijn, voor zover het geen complete sufferds zijn, onverschilligen of lafbekken.
Ik dacht, dat dit *de* opvatting van het humanisme was. Het is waar wat in de toelichting op het voorstel staat: dat er onder ons leden nogal verschillen bestaan en dat er wellicht nog meer zullen ontstaan. Maar met het woord gemeenschap wordt voor mij dan toch meer dan met het woord afdeling — gebruikelijk bij politieke partijen, vakbonden, sport-, vis- en fuifverenigingen — een zekere nadruk gelegd op wat de leden in gedachten en gevoelens over mens en wereld verbindt. Hoe verschillend deze soms, door verschillen in karakter, ontwikkeling, milieu, en wat niet al, ook mogen zijn.
Daarom zeg ik: opdat het humanisme leve, weg met de neutraliteit!

H. W. Krop, Den Haag

Mencius

MENSEN TUSSEN GOED EN KWAAD

Toen de vrede van Versailles was gesloten, geloofden velen dat de Eerste Wereldoorlog ook de laatste zou zijn. Vol optimisme en verwachting keek men naar de toekomst en jonge socialistische arbeiders zongen: *de mens is goed.* Het was hetzelfde optimisme dat Rousseau ertoe had gebracht te verklaren, dat de mens van nature goed is, maar bedorven door de beschaving. In Rousseaus dagen meenden onderzoekers van niet-Europese kulturen oprecht, dat „le bon sauvage" (de goede wilde) het prototype was van de mens in z.g. „primitieve samenlevingen", de mens, die nog niet was aangetast door alle verderfelijke kwalen van onze westerse beschaving.
Ook wanneer men nog verder terug gaat in de cultuurgeschiedenis kan men een dergelijk optimisme op het spoor komen. De leerling van de Chinese wijsgeer Confucius, Mencius (Meng-tze), die leefde van 372-289 voor onze jaartelling, is overtuigd van de wezenlijke goedheid van de mens. Wanneer de mens niet goed zou zijn, kon er ook geen sprake zijn van morele beginselen, meende hij. Indien de natuur van de mens goed is, dan zijn ook zijn emoties goed. Men zou deze niet mogen onderdrukken, immers: „het gevoel van medelijden is het begin van humaniteit. De schaamte en afkeer die men voelt bij de gedachte dat men iets bepaalds zou doen, is het begin van rechtschapenheid. De neiging tot bescheidenheid en inschikkelijkheid is het begin van fatsoen. Het besef van wat juist en verkeerd is is het begin van wijsheid. Deze vier uitgangspunten heeft de mens". De humaniteit is de mens niet opgelegd, maar aangeboren; meent Mencius.
Deze milde Chinese wijsgeer is wel de tegenpool van onze Calvinistische vaderen, die stelden, dat de mens *geneigd is tot alle kwaad en onbekwaam tot enig goed.*
Mencius weet zijn overtuiging in beeldrijke parabels gestalte te geven. Hij vergelijkt de menselijke natuur met water. Ik citeer: „Kao Tze zei: 'De natuur van de mens kan vergeleken worden met een snelle stroom. Je leidt hem oostwaarts en het water zal oostwaarts vloeien. Leg zijn bedding westwaarts, en het water zal naar het westen stromen. De mens is van nature tot het kwade geneigd, precies zoals het water geen voorkeur heeft voor oost en west."
Mencius antwoordde: „Het is waar dat het water geen voorkeur heeft voor oost of west, maar heeft het ook geen voorkeur waar het op- en neervloeien betreft? De tendentie van de menselijke natuur is: het goede te doen, zoals die van het water is: naar beneden te stromen. Er bestaat geen mens die niet van nature geneigd is om het goede te doen, zoals er geen water is dat niet natuurlijkerwijze neerwaarts loopt. Maar je kunt wèl het water slaan en maken dat het op je voorhoofd pletst, of je kunt het zelfs dwingen de heuvels op te stromen; maar is dàt „de natuur van het water"? Het is duidelijk aan de omstandigheden te wijten als zoiets gebeurt! Op dezelfde manier kan de mens ertoe gebracht worden het kwade te doen en dat komt dan eveneens omdat men zijn natuur geweld heeft aangedaan".

De Wetschool en de totalitaire staat

De opvattingen van Mencius hebben hevige tegenkanting ontmoet. Zijn felste tegenstanders vond hij bij de Chinese Wetschool, de legalisten. Zij waren ervan overtuigd dat de mens van nature slecht en zelfzuchtig is. Een krachtig gezag is nodig om het egoïstische schepsel mens in goede banen te leiden.
Een van de belangrijkste vertegenwoordigers van deze Wetschool was Han Fei-tze (gestorven 233 v. Chr.). Hij ging ervan uit, dat in de politiek niet gebouwd kan worden op dankbaarheid of trouw, want de mensen zijn van nature egoïstisch en alleen het geweld kan de massa onderworpen houden. Opvoeding maakt de mensen niet deugdzaam, wél een krachtig gezag. In de ideale staat zouden er geen andere boeken dan wetsboeken moeten zijn.
Han Fei-tze zegt: „Het volk onderwerpt zich gemakkelijk aan macht en slechts weinigen zijn in staat om de eisen van een zedelijk gedrag ter harte te nemen . . . Een verstandig heerser maakt zijn straffen onverbiddelijk . . . Zij die humaniteit en recht beoefenen verdienen geen lof . . . Dapperheid wordt beoordeeld naar het aantal afgeslagen hoofden . . ."
Deze korte citaten tonen voldoende aan, dat men Han Fei-tze met reden als een van de geestelijke vaders van de totalitaire staat kan beschouwen. Hij is hierin overigens geen uitzonderlijke eenling. De Engelsman Thomas Hobbes (1588-1679) van wie de beruchte uitspraak *Homo homini lupus* (de mens is voor de mens een wolf) afkomstig is, kwam tot soortgelijke conclusies over de wenselijkheid van een absolutistisch regime.
Han Fei-tze heeft zijn ideeën over mens en staat niet uitsluitend binnen de muren van zijn studeerkamer uitgewerkt, maar ook getracht deze aan het hof van de koning van de Chinese staat Tsj'in in realiteit om

te zetten. Duidelijk wordt hierbij ook, dat de fundamentele ideeën over de mens (de antropologie), over goed en kwaad niet — zoals sommige naïeve lieden wel menen — een vrijblijvende aangelegenheid zijn voor de studeerkamer, maar directe consequenties hebben voor die menselijke werkelijkheid die maatschappij heet. De staatsvormen, die door bolsjewisme, fascisme en nationaal-socialisme in het leven werden geroepen, hingen onmiddellijk samen met de verschillende opvattingen, die men huldigde ten aanzien van de mens en de menselijke waarden. Terugkerende tot onze oorspronkelijke vraagstelling „Is de mens goed of is hij inderdaad onbekwaam tot enig goed?" moet men zich allereerst afvragen of deze vraag wel zinvol is. Wie is *de* mens? En dan: is het niet juister te spreken van goede of kwade *handelingen?* Geen enkel mens handelt altijd goed of altijd kwaad.

Egotiek en erotiek

Bij de begrippen „goed" en „kwaad" is er duidelijk sprake van een ethische waardering. Men kan ook de voorkeur geven aan een andere benadering van het menselijk handelen en spreken van *egotiek* en *erotiek.* Egotiek is de drang het eigene tot ontplooiing te brengen; erotiek de drang in verbinding te treden met de ander en het andere. Enerzijds dus de drift tot zelfhandhaving en zelfontplooiing; anderzijds de drift tot vereniging met de ander, tot vereenzelviging en zelfopheffing. Egotiek en erotiek vormen geen absolute tegenstelling. Immers beide krachten zijn gelijkwaardig zoals de universele polaire krachten, die de oude Chinezen Yang en Yin noemden. Beide krachten willen harmonisch tot ontwikkeling gebracht worden: zelfontplooiing is even noodzakelijk als erotiek (dit laatste uiteraard in de ruimste zin bedoeld). Wanneer de egotiek zich evenwel als een woekerplant ontwikkelt, ten koste van de erotiek, wanneer de individu anderen gebruikt, misbruikt of vernietigd ter wille van het eigen ego, dan kan er met recht van „kwaad" worden gesproken.
In zijn boek „Liebe und Hass" benadert de bioloog I. Eibl-Eibesfeldt het menselijk handelen op soortgelijke wijze. Hij meent dat „er mechanismen werkzaam zijn in de mens die hem tot bindingen met anderen aanzetten ... De agressieve impulsen worden in

de Chinese wijsgeer Confucius,

balans gehouden door een sterke neiging tot vriendschap en een behoefte om met anderen om te gaan", door „de bekwaamheid tot liefhebben, het oervertrouwen en de geschiktheid tot naastenliefde".
Het probleem heeft nog een ander aspect. De beoordeling van goed of kwaad hangt ook af van de kultuur, waarin de beoordelende, handelende mens zich bevindt. In bepaalde culturen werd het mensenoffer als „goed" beschouwd en het aan hun lot overlaten van oudere mensen werd door de Eskimo's in het verleden allerminst als „kwaad" gezien. De levensmogelijkheden waren immers in verband met klimaat en voeding beperkt. Maar bij nader inzien kan toch ook de handeling, de uiterlijke houding van een mens binnen een bepaalde kultuur niet altijd op zijn juiste merites beoordeeld worden. Confucius zei eens: „Opgescnroefde woorden en flemende gezichten gaan zelden met goedheid gepaard". Wezenlijk is niet de handeling zelf, maar de *gezindheid* die achter deze handeling schuilt. Het is een konklusie die men reeds bij de Romeinse wijsgeer Seneca aantreft en ook nu in humanistische kring algemeen aanvaard wordt. „Goud noch zilver maken de weldaad uit, de wil alleen van hem die weldoet" zegt Seneca. Het criterium der zedelijkheid ligt in de gezindheid. Met recht schreef professor D. Loenen indertijd: „... Het is een der diepste ethische gedachten te noemen, die de oudheid ons overleverde: zij vond in de Stoa haar principiële fundering en verbreiding".

De levensweg van Raskolnikow

Toch bestaat er steeds weer de neiging een mens te fixeren, vast te leggen op een bepaald eenmalig gebeuren, een bepaalde handeling (waarvan de achtergronden ons soms nauwelijks bekend zijn!) in een zekere periode van zijn levensgeschiedenis om dan een definitief oordeel over deze mens uit te spreken. Het „goed" of „kwaad" is bepaald en vastgelegd; het oordeel uitgesproken, de betreffende man of vrouw in een moreel vakje geplaatst. Uiteraard doet een dergelijk oordeel vragen rijzen.
Wie uit Dostojewsky's „Misdaad en straf" (beter bekend onder de onjuiste titel „Schuld en boete") de geschiedenis van Raskolnikow kent, kan zich afvragen over welke Raskolnikow uiteindelijk geoordeeld moet worden; over die van voor de moord op de oude woekeraarster of over die van de periode erna, toen Raskolnikow in Siberië een geestelijke transformatie onderging. Kan men de persoonlijkheid van Raskolnikow van voor de moord scheiden van die van na de moord?
Evenals bij een extreem geval als Raskolnikow is er bij ieder mens sprake van een ontwikkeling, waarin verschillende zijden van zijn persoonlijkheid tot uiting komen. Een oordeel over een mens is bijna altijd voorbarig, onvolledig en eenzijdig. Niet alleen kent men vaak de gezindheid niet, waaruit de uiterlijke handelingen voortkomen maar evenmin is men zich er duidelijk van bewust, dat mensen vaak tegen hun wil door de omstandigheden tot bepaalde daden gedreven worden. Maar belangrijker nog is dat de mens altijd een mens op weg is, een persoonlijkheid in ontwikkeling.
Tegenover deze mens moeten wij ons onthouden van voorbarige oordelen en veroordelingen. Bovendien moet men pogen de in aanleg positieve zijden van deze persoonlijkheid hun kans te geven. Ook onze houding is hierbij van grote en soms zelfs van beslissende betekenis. Ik noemde reeds eerder Dostojewsky's Raskolnikow. In deze figuur laat Dostojewsky zien dat de mens altijd in beweging, in ontwikkeling is.
Raskolnikow is een tragische, innerlijk gespleten persoonlijkheid (het Russische woord „raskol" betekent „splijting"!). Het oordeel over de hoofdpersoon van „Misdaad en straf" lijkt definitief te zijn: Raskolnikow is een misdadiger en van een gemakkelijke „bekering" door Sonja is geen sprake. Maar dan stuiten wij op deze merkwaardige regels: „Eerst vanaf de misdaad begint zijn geestelijke ontwikkeling; de mogelijkheid van zulke vragen als er eerst niet waren. In het laatste hoofdstuk zal hij zeggen, dat hij zonder deze misdaad nooit tot deze vragen, verlangens, gevoelens, behoeften, strevingen en ontwikkeling gekomen zou zijn".
Dostojewsky wijst uiteraard de misdaad af, maar over de misdadiger is zijn oordeel niet definitief. In de figuur van Raskolnikow laat hij zien dat de mens niet statisch, maar altijd in beweging is. De laatste regels van „Misdaad en straf" bevestigen dit:

„Maar hier begint reeds een nieuwe geschiedenis, de geschiedenis van een geleidelijke vernieuwing van een mens, de geschiedenis van zijn geleidelijke wedergeboorte de geleidelijke overgang van de ene wereld in de andere, de geschiedenis van een kennismaken met een nieuwe hem tot dan toe volledig onbekende werkelijkheid.

Dit zou het thema van een nieuw verhaal kunnen zijn, maar ons verhaal is hier ten einde".

Het zijn vaak wonderlijke figuren, die ons uit Dostojewsky's werk tegemoet treden; wonderlijk en tegelijk fascinerend. Hun levensgeschiedenis is soms moeilijk te interpreteren, hun toekomst ligt nimmer vast en zelfs na hun dood aarzelt men om tot een oordeel te komen. Ook al kan men Dostojewsky niet altijd volgen in zijn visie op mens en wereld, toch zal men moeilijk achteloos voorbij kunnen gaan aan uitspraken als deze: „Geluk wordt gekocht met lijden. De mens wordt niet voor het geluk geboren. De mens „verdient" zijn geluk alleen door lijden. Hier is geen enkele onrechtvaardigheid. Want levensroeping en levensbesef worden altijd verworven door de ervaring van het pro en kontra, die men op zich moet nemen. Door het lijden. Zo is de wet van onze planeet..."

Een gesprek over „goed" en „kwaad" kan moeilijk beperkt worden tot enkele uitspraken over wat men onder „goed" of „kwaad" heeft te verstaan. Het gesprek leidt tot velerlei nieuwe vragen over mens en menszijn, over mens en samenleving (b.v. welke is de bijdrage van de maatschappij aan een gezonde psychische ontwikkeling van de individu?). Vragen zijn er vele, antwoorden slechts weinige en voorlopige. Het was slechts mijn taak op enkele van deze vragen de aandacht te vestigen.

P. Krug

TELE-VISIE

zondag 18 april, 22.15 uur, Ned. II:
OPVOEDEN TOT VREDE
Een programma van het Humanistisch Centrum voor Vredesvraagstukken

RADIO

zondags 9.45 uur, Hilversum 2:
21 maart: P. Spigt
28 maart: mr M. G. Rood
4 april: prof. dr. ir. J. P. Mazure
11 april: P. A. Pols

IS HET HUMANISME EEN RELIGIE?

IK DENK ER ZO OVER
In dit artikel reageert F. W. Faber op de beschouwing „Is het humanisme een religie?" van Hector Hawton, in HUMANIST 2. Opneming van dit artikel betekent niet automatisch dat wij ermee instemmen; wel dat wij het belangwekkend genoeg vinden om er deze ruimte voor te reserveren. (red.)

Wanneer ik bereid zou zijn hierop bevestigend te antwoorden, gaan daaraan noodzakelijkerwijs een aantal uiteenzettingen vooraf. Waar ik over wil spreken is over het evolutionair (evolutionistisch) humanisme waar Julian Huxley zoveel over heeft gepubliceerd. Ik zelf ben geneigd heel wat verder te gaan dan hij doet.

Wat ik voorsta is feitelijk iets geheel nieuws. Het kan ook niet gemeten worden met de tot nu toe in het humanisme bekende maatstaven, nl. die van „de toets der rede" en de „redelijkheid". Zij beide zijn voor mij een reduktie der menselijke mogelijkheden, een beknotting van de menselijke wijze van zijn.

Dat nieuwe humanisme staat in tussen een zeer vrijzinnig Christendom en een rationeel humanisme. Met geen van beide is het identiek. Het humanisme dat ik voorsta gaat niet uit van de openbaring van een macht buiten de mens, maar van een „openbaring" van een kracht in die mens. Het gaat dus niet uit van een gods-idee maar ook niet van de rede. De eerste is een hypothese, waaraan ik mij als mens zou onderschikken — om het woord onderwerpen te vermijden —, de rede is hier juist te redelijk als uiterst kriterium, d.w.z. er komt een dimensie aan tekort. Die dimensie is niet die van het irrationele, maar die van het innerlijke weten dat met kennis niet gelijk te stellen valt.

Wanneer Paulus — overigens geen vriend van mij: zijn 1 Corinth. 13 scheidt geest van lichaam — waardeert de een en verwerpt het ander — zegt, dat „geloven is het zeker weten der dingen die men niet kan kennen," heeft hij het — op zijn manier — over juist die dimensie die door het christendom werd scheefgetrokken naar zijn Gods-idee en die door de humanisten vergeten werd bij hun waardering voor wat redelijk is.

Ik sta aldus voor een „transcendentie", een „metafysica" die ik aanduid als oosprong, energie, die zich in de dingen langs de weg der evolutie bezig is vrij te maken, — zo mystiek als maar mogelijk is — maar die aan de mens het primaat laat van de geest en het bewustzijn.

Daarom schrijf ik „transcendentie" en „metafysica" tussen aanhalingstekens, omdat de inhoud van die begrippen aan de andere kant van de mens staan dan die inhoud zonder aanhalingstekens doen. En de mystiek is dus ook niet datgene wat we tot heden mystiek noemden, in de zin van: „wetenschap" van de vereniging van de ziel met god.

Wie weet hoe een atoom is opgebouwd en hoe het werkt en hoe alles, ook wijzelf, uit atomen bestaat, weet hoe alles boordevol leven zit. Dit houdt in dat wat wij leven noemen een deel is van een allesomvattende hoedanigheid, waarin de dood een fase is van datzelfde leven. Wat een christen „het eeuwige leven" noemt krijgt via de wetenschap opnieuw betekenis. Het zijn de konsekwenties en de wijze waarop de christen deze uitwerkt, die voor de mens van heden, gezien vanuit mijn visie, niet alleen onaanvaardbaar maar zelfs funest en fataal zijn. Hieruit wordt duidelijker over welke mystiek het hier gaat.

Intussen is dit alles niet opnieuw een dogma, een vaststaand feit dus. Het blijft een hypothese, maar dan wel een die niet als die van het christendom tot vaststaand feit is geworden, waaraan in principe voor de eeuwigheid niet meer te wrikken valt.

Wanneer het humanisme zegt dat de rede — die dus eigenlijk als Rede moet worden geschreven — zowel verstand als gevoel en intuïtie omvat, ben ik geneigd daar niet helemaal geloof aan te hechten. Ook de gegevens die het gevoel en de intuïtie ons kunnen geven — de ervaring, de beleving — zijn voor de humanist aan de toetssteen der rede onderworpen en die laatste rede is uiteindelijk dan toch het verstand. Zo is het dat de redelijke humanist aan het verstand, het intellekt het primaat verleent, aldus uitgaande van het denken en van de kennis . In dit opzicht is de humanist even dogmatisch als de orthodoxe christen op zijn manier.

Filosofisch is dit een al lang overwonnen standpunt en de psychologie en de andere menswetenschappen hebben er het hunne aan toegevoegd. Het redelijk humanisme lijkt mij evenzeer als het christendom door de tijd achterhaald, al gaan beide voort met hun strijd om het bestaan.

In het christendom is het eigenlijke wezen van de mens — de totaliteit dus van al zijn fakulteiten en kategorieën — (eigenschappen, funkties en hoedanigheden) geofferd aan de verbondenheid met de god die hem leidt. In het humanisme is die eigenheid ten offer gevallen aan de overschatting van zijn redelijkheid, d.i. evenzeer aan de inperking van zijn volle menselijkheid.

Het ware wezen van de mens die alles wat het bevat wil leren kennen, ontwikkelen en er over beschikken en dat zowel in het christendom als in het humanisme te kort krijgt, dient te worden vrij gemaakt en in zijn eigenlijkheid te worden hersteld. Wij zouden kunnen zeggen: een zekere energie, van het wezen waarvan wij niets weten — behalve datgene wat zich openbaart

in ons menselijk wezen zelf — is door de evolutie heen bezig zichzelf uit te werken, zichzelf te transcenderen, (overstijgen, overtreffen) tot een meer omvattend, wijder wezen, dat al of niet bij toeval tot het ontstaan van de mens heeft geleid. Hetzelfde principe doet nu diezelfde mens zichzelf transcenderen tot meer en wijdere, uitgebreider omvattendheid, maar ook tot nauwer en beperkter aanpassing aan de bestaande levensomstandigheden. Het is pas op het moment van de keuze, dat de rede, naast de andere mogelijkheden van de mens, een plaats toekomt, om te trachten uit te maken wat waard lijkt te moeten blijven bestaan. Het is de mens die dit principe (van zichzelf transcenderen, niet alleen naar „boven", maar ook naar „beneden") in zichzelf herkent, wanneer en voor zover hij zich tenminste weet vrij te houden of te maken van wetten, stellingen en beperkingen die hem — zij het vanuit de beste bedoelingen en overtuigingen — van buitenaf en ondanks zichzelf (dat eigen vrije wezen) werden opgelegd.
Het is pas in die mens dat deze energie zich van zichzelf bewust wordt, zichzelf als mens — als zelfbewustzijn — herkent; maar omgekeerd kan deze energie door die mens in al het bestaande niet alleen als (theoretisch) aanwezig worden gedacht, maar zelfs als gelijkgericht entiteit (werkelijkbestaand „ding" of wezenheid) gezien worden, worden ervaren en aldus als levende werkelijkheid erkend.
Daarvoor is een nieuwe wijze van waarnemen, van zien noodzakelijk. Deze werd door Merleau Ponty in zijn „Phénoménologie de la Perception" (Fenomenologie van de waarneming) ontwikkeld, overigens zonder dat hij deze wijze van waarneming op een humanisme betrok.
De evolutie is een feit dat nu toch wel algemeen is aanvaard. Toch is de mens zich van deze evolutie die dit alles in principe kan bevatten, nu, ruim honderd jaar na het verschijnen van Darwin's beroemde boek (De oorsprong der soorten), nog lang niet algemeen bewust geworden, laat staan dat hij de konsekwenties ervan heeft doordacht en aanvaard.
Huxley meent dat in de materie reeds iets als geest aanwezig moet zijn. Teilhard de Chardin (overigens voor de humanist van betrekkelijk belang) spreekt in dit verband over een binnen- en buitenkant der dingen. Ik zou daaraan een hypothese willen toevoegen: dat materie, leven, bewustzijn en geest „aggregatie—toestanden" zijn van eenzelfde energie, die men dan ook nog met een hoofdletter mag schrijven, zo lang men daarmee niet bedoelt dat zij als bewustzijn en geest op een hogere trap dan de mens zou staan.
Het aanvoelen, ervaren en beleven van de (dus mystieke) aanwezigheid van deze zich ontwikkelende geest in de dingen om ons heen, die „openbaring" van „zichzelf" vanuit een lager niveau van ontwikkeling aan zichzelf als mens, heeft het eerst plaats in de daarvoor meest vatbare, gevoelige naturen. Uiteraard zijn dat in de eerste plaats zij die zich bezig houden met het zich bezinnen op en de uitbeelding van de werkelijkheid waarin en waaruit zij bestaan. Het zijn de filosofen en de kunstenaars die, het innerlijke wezen van de verschijnselen en de dingen in de fenomenologie en andere wijsbegeerten en in een expressionisme in wijde zin, zoeken te ontdekken en te bevrijden.

Merleau Ponty spreekt over hen als over „de meest menselijken der mensen". Als voorbeelden van de kunstenaars bespreekt hij o.a. Cézanne en Paul Klee. Al is hij expliciet niet doorgedrongen in het wezen van een metafysisch, evolutionair humanisme, hij is van atheïst (of minstens agnostikus) zo ver overstag gegaan, dat het mogelijk lijkt dat hij, was hij niet vroegtijdig gestorven, eerder zich in deze richting zou hebben ontwikkeld, dan dat hij zoals Sartre meent, feitelijk tot het katholicisme zou zijn teruggekeerd. Zijn denk- en zienswijze keert zich af van de rationaliteit, naar die zienswijze die, wegens de noodzakelijke beknoptheid, hier moet worden samengevat in een tekst van hem: „het Zijn ziet in mij, percipiëert in mij, denkt in mij. Ik ben degene door wie het Zijn zichtbaar, percipiëerbaar, denkbaar, bespreekbaar is." (A. C. Kwant: „De stemmen van de stilte". Merleau Ponty's analyse van de schilderkunst p. 106). Dank zij onze expressieve kreativiteit zijn wij de lichtwording van het zijn (met kleine letter), voegt Kwant hieraan toe. Hieruit volgt al dat Kwant als katholiek de woorden van Merleau Ponty anders interpreteert, wat zijn goed recht is, maar waarmee ik het als humanist niet eens kan zijn.

Het huidige humanisme wordt door velen ervaren als een beweging die in haar ideologie een zekere warmte ontbeert. Dat is een van de oorzaken ervan dat velen uittreden of wel geen lid worden. Die warmte is het equivalent van die dimensie die tot nu toe met de beste bedoelingen — nl. om te ontkomen aan de onderschikking aan een hypothese — in alle redelijkheid werd opzij gezet en daarmee verwaarloosd.
Het humanisme kan een geloof zijn voor miljoenen, een weten van de dingen die men niet kan kennen en die de diepte — de warmte — uitmaken van „de meest humane der mensen", een kwalificatie die zich in de loop van de tijd in een groot deel van de massa zal kunnen gaan ontwikkelen. Het eerst nodige daarvoor is: zich bewust te worden van het bestaan der hierboven aangeduide verschijnselen, die men niet zonder meer veronderstellingen of fantasieën mag noemen. Daarvoor is de beleving ervan te intens, te echt en te diep. Niemand kan ze „bewijzen", of aan de toets der rede onderwerpen. Zij liggen op het vlak der religie, d.i. der beleving.
Het tweede, even noodzakelijke, — misschien moet dit als eerste worden genoemd — is het zich vrij maken van oude ideeën, denk-vormen en -beelden, waaraan wij, ook zonder er maar een flauw vermoeden van te hebben, als vastgebakken zitten.
Niet „aan vlijt gaat de wereld ten onder", zoals een boektitel luidt, maar aan kennis dreigt zij ten onder te gaan. Hoe verderfelijk de strekking van de Bijbel naar mijn visie, voor de moderne mens ook is geworden, zij kent belangrijke waarheden. Een daarvan is: wie van de boom der kennis eet heeft het paradijs verloren, d.i. raakt van zijn menselijke eigenheid vervreemd. Wat is die eigenheid? Zij die weten vragen het niet. Zij die het niet weten zullen het nooit beseffen.
Maar wie op een antwoord staat: de eigenheid van de mens is al datgene wat wij aan god en satan hebben toegedacht en -geschreven, teruggebracht tot menselijke (waarbij „onmenselijke") proporties.

P. W. Faber, Renkum

HUMANISME IN JAPAN...

Zoveel aandacht als de grote westerse godsdiensten besteden aan hun internationale organisatie en de verschillende opvattingen en stromingen die in het buitenland leven, zo weinig nog kijken humanisten over de grenzen. Het Humanistisch Verbond is weliswaar de motor achter de International Ethical and Humanist Union (IHEU), maar er lijkt onder de leden relatief geringe belangstelling te bestaan voor internationale oriëntatie. Een der oorzaken kan wellicht gevonden worden in het persoonlijke karakter van de humanistische levensbeschouwing, een eigenschap die de behoefte aan institutionalisering in de weg staat. Een andere misschien in het feit dat de IHEU een contactorgaan is en geen centraal apparaat.
Het neemt allemaal niet weg dat communicatie tussen humanisten die ver van elkaar weg zitten op z'n minst even interessant kan zijn als tussen humanisten binnen de grenzen van een land. Een voorbeeld daarvan geeft een recent nummer van het Amerikaanse blad Religious Humanist,* waarin de

Japanse hoogleraar Ichiro Hara (de stichter van het humanistische genootschap Sozosha) en de Zambiaanse president Kenneth D. Kaunda elk in een artikel iets vertellen van het humanisme in hun land. Hieronder vatten we het artikel over Sozo-sha samen. In een volgend nummer meer over humanisme in Zambia.

Ichiro Hara zet de Japanse opvatting van humanisme af tegen de westerse. „Het lijkt mij toe", schrijft hij, „dat de drijfveren van het moderne, wetenschappelijke westerse humanisme hoofdzakelijk liggen in het verzet van humanisten tegen het super-naturalisme van het christendom, dat God overal centraal stelt. Het westerse wetenschappelijke humanisme komt me voor als de tegenstelling van de christelijke stelling van God als middelpunt.

Maar als het westerse wetenschappelijke humanisme de antithese is van het christendom, dan moet het humanisme in Japan anders gekleurd zijn. Japan bezit geen christelijke traditie. Bovendien zijn de meeste traditionele Japanse godsdiensten, vergeleken met het christendom, in zekere mate humanistisch en naturalistisch.

Het grondprincipe van het Confucianisme is „jin", hetgeen betekent „humaniteit" of „welwillendheid". Confucianisme is een hoogst ethische religie. Het is bekend dat Voltaire, en met hem andere vrije geesten, grote bewondering voor Confucius hadden". Prof. Hara wijst erop dat het shintoïsme, de oorspronkelijke religie van het Japanse volk bestaat uit verering van de natuur en van de voorouders. Het eerste is volgens hem een aanwijzing voor het naturalistische karakter van het shintoïsme en de voorouderverering wijst op het humanistische karakter van de shinto. Het moderne Japanse humanistische denken acht hij gegroeid uit de enting van humanistische denkbeelden in de westerse wetenschappen, kunst, literatuur en religie op de eerder genoemde oorspronkelijke Japanse gevoelens. Daarom verschilt het zo sterk van humanistische opvattingen in het westen.

Er is echter een trek in de Japanse volksaard die men ook in het Japanse Humanisme tegenkomt. In het algemeen gesproken zijn Japanners niet zo intellectualistisch en theoretisch als westerlingen. Ze zijn meer intuïtief en praktisch ingesteld en bekommeren zich meer om emotionele en esthetische gewaarwordingen. Noodzakelijkerwijs is deze nationale karakteristiek weerspiegeld in de aard van het Japanse humanisme.

Prof. Hara wijst nog een ander verschilpunt aan. De Japanner is bijzonder sterk geneigd zijn eigen levenswijze als een heel persoonlijke zaak te zien. Daarom staat hij niet te dringen om een „humanistische samenleving" op te bouwen of zelfs maar zich aan te sluiten bij een humanistische beweging. Dit betekent niet dat de Japanners niet sympathiseren met het humanisme; integendeel. De aard zelf van de Japanner is humanistisch; om het nog wat sterker te zeggen: humanisme is voor hem een gemeenplaats, want het maakt deel uit van zijn denken. Waarom zouden ze daar een formele organisatie voor opzetten?

Ichiro Hara stelt deze vraag ook aan zichzelf en geeft dan als antwoord. Ik heb het Sozo-sha genootschap opgericht uitsluitend terwille van de bevrediging van een zekere persoonlijke, geestelijke behoefte. Wat dat betekent? Het is mijn hoogste wens met die mensen die sympathiseren met wat ik zie als de ideale levenswijze, onderling een creatieve gemeenschap en een creatieve ideeënuitwisseling te bevorderen. Daarom heb ik een genootschap van vrienden in het leven geroepen. Wat ik als ideale levenswijze zie, noem ik „Allesbevattend humanisme". Prof. Hara spreekt van„Comprehensive Humanism" en citeert uit de folder van zijn genootschap:

Comprehensive Humanism is de houding van waaruit men alle tegenstellingen die het menselijk bestaan betekenis geven, tracht te bevatten; zoals wetenschappelijk humanisme en kultureel humanisme, idealisme en realisme, verstand en gevoel, lichaam en geest, individualiteit en gemeenschapszin, liberalisme en konservatisme, het praktische leven (in de maatschappij, ekonomie, politiek enz.) en het geestelijke leven (kunst, filosofie, religie, enz.), wetenschap en literatuur, beoefening van ethiek en streven naar esthetiek, enz. Door al deze tegenstellingen met elkaar in harmonie te brengen en te integreren, zoekt men naar een vrij en rijk leven.

Aan het slot van zijn artikel doet prof. Ichiro Hara zijn „westerse humanistische broeders" een suggestie aan de hand. Hij ziet de tegenstelling tussen de culturele, literaire en de rationalistische stroming binnen het Westerse humanisme als problematisch. Waar een der twee stromingen overheerst staat dit een volledige ontplooiing van de menselijke persoonlijkheid in de weg. Het humanisme waar het Japanse volk naar streeft neemt zowel de emotionele en esthetische als de wetenschappelijke en rationalistische ondervinding van de mens in ogenschouw.

* Religions Humanism, 1970, Vol. IV, number 4.

Dr. H. Ph. Milikowski

Lof der onaangepastheid

Dit boek heeft in kringen van sociologen, sociaal-psychologen, maatschappelijk werk geleid tot uitvoerige, soms heftige discussies.
Milikowski's visie op sociale aanpassing, niet aanpassing, onmaatschappelijkheid heeft naam gemaakt.

Onaangepastheid is niet een uitsluitend negatieve houding. Zonder onaangepastheid geen menselijke vooruitgang.

265 blz. *f* 15,50

Bestellingen per giro 58 t.n.v. De Humanistische Pers - Utrecht.

KRITISCH

Achteraf
De 14e volkstelling is voorbij; met de bewerking van de gegevens is een begin gemaakt. Nu nog over de telling zelf praten is napraten. Toch is dat bepaald niet zinloos. Behalve dat op 14 nog steeds 15 volgt komt tussentijds een aanverwant, maar veel belangrijker onderwerp aan de orde: de Wet op de centrale basisregistratie, waarbij elke Nederlander een persoonsnummer krijgt en een twintigtal persoonlijke gegevens op naam worden bewaard; een super-bevolkingsregister dus, met alle gegevens op één plaats in een computer. De regering-De Jong heeft zich daar principieel al voor uitgesproken, al wordt de nadere uitwerking een zaak voor het volgende kabinet. Er is dus nog tijd voor bezinning op de aard en de gevolgen van zo'n beslissing.
Waarom bezinning? Het merkwaardige is namelijk dat het gros van de bezwaren die tegen de volkstelling zijn geuit (gebrek aan anonimiteit, wat doen ze met die gegevens? Hoe meer perfectie, des te groter het gevaar van misbruik etc.) pas met recht en reden tegen déze centrale registratie kunnen worden ingebracht.
In de akties van diverse organisaties tegen de afgelopen volkstelling ging het er nog om dat de gegevens mogelijk zouden kunnen worden misbruikt, al waren ze uitdrukkelijk voor statistische doeleinden bestemd (dus voor onpersoonlijk gebruik). Bij het gecomputeriseerde super-bevolkingsregister zal niemand er doekjes om winden dat de gegevens niet van statistisch maar *juist van registratief* belang zijn. Wat bij de volkstelling dus op louter wantrouwen jegens het CBS en de overheid berustte, is hier gebaseerd om mededelingen van die overheid zelf (een uitvoerige uiteenzetting vindt men in het rapport van de kommissie-Westerhout, verkrijgbaar bij de Staatsuitgeverij, Den Haag).

Achteraf (2)
Het is overigens hoognodig alles eens rustig op een rijtje te zetten. Als iets is opgevallen in de stemmen die er tegen de volkstelling opgingen, was dat een vrijwel volkomen gebrek aan steekhoudende argumenten (afgezien van de niet noodzakelijke invulling van naam en adres).
De grote boosdoener was natuurlijk de computer. Tegen dit rekentuig is een orkaan van angstaanvallen, bangmakerijen en emotionele bezwaren opgestoken. Waarom? Waarschijnlijk omdat de computer in onze tijd nog steeds teveel een geheimzinnig, onberekenbaar ding is. Onzin natuurlijk, alleen is zo'n kwalifikatie niet voldoende. Er zal eindelijk eens een begin moeten worden gemaakt met een goede voorlichting rond dit elektronisch hulpmiddel.
Niemand kan kwalijk genomen worden als hij bezwaar maakt tegen het gebruik van zo'n ding, waarvan hij de werking, het gebruik en het mogelijke misbruik niet kent. Zo'n bezwaar is des te meer gegrond als deze machine gevoed wordt met niet zomaar gegevens, maar met informatie van persoonlijke aard.
Het is niet voldoende dat men weet wat er met zijn eigen gegevens gebeurt, zoals tegenwoordig nogal eens wordt bepleit. Het gaat om verder gaande wetenschap: wat kàn er met mijn persoonsgegevens gebeuren en hoe word ik tegen misbruik gevrijwaard?
Een overheid die wil realiseren hetgeen de commissie-Westerhout heeft bedacht zal deze vragen tevoren en naar genoegen moeten beantwoorden.

Achteraf (3)
Een tweede gewettigde konklusie uit de „rel" rond de volkstelling is ongetwijfeld deze: als, vergeleken bij de vorige telling, de buitensporig grote weerstand helemaal teruggevoerd wordt op de angst voor de computer, is dat slechts een afleidingsmanoeuvre. De weerstand tegen die Grote Onbekende is er (zie boven) maar er gaat meer schuil onder het onbehagen: de veranderende verhouding overheid-burger. Er is in de afgelopen tien jaar teveel op dit gebied gebeurd (denk alleen maar aan studentenverzet, sociale onrust, buitenparlementaire aktie, Provo, Kabouter) om zo'n massale konfrontatie tussen een overheidsorgaan en gehele volk ongemoeid te laten. Allerlei punten die in het afgelopen decennium strijdpunten zijn geworden hadden op de een of andere manier wel een raakpunt met de volkstelling. Laat de statistische gegevens die uit de computer rollen rustig analyseren. Maar wat veel interessanter is dan het aantal per dag in de buitenlucht gestalde auto's of het aantal na de oorlog geborenen te tellen is nauwkeurig te onderzoeken wat er aan onlustgevoelens precies schuil ging achter alle protesten.

Achteraf (4)
De kabouters mochten niet als volks(ver)tellers aan de slag. Zij hadden als teller aan de deur willen (ver)tellen waarom men maar beter mee kon doen, maar daar is een stokje voor gestoken. Geen gezagsontrouwe tellers, zo werd beslist.
Het Humanisties Jongeren Sentrum heeft het kennelijk veel slimmer aangepakt. Zij hebben aan hun oppositie tegen de volkstelling wel ruchtbaarheid gegeven (onder meer met een smakeloos affiche met Beernink als Hitler afgebeeld) maar dat heeft hen niet belet ook in stilte subversief werk te doen. Van minstens één geval is mij bekend dat een officiële telster een aarzelende bewoonster een pamflet gaf (..Dit mag ik eigenlijk niet doen hoor!") afkomstig van het HJS, waarin werd opgeroepen de telling zelf anoniem te maken, door de waarheidsgetrouw ingevulde boekjes (alleen de omslagkaart blanco) rechtstreeks naar het CBS op te sturen. Hoe humanistisch deze taktiek is moet ieder voor zich maar uitmaken, maar over het effekt ervan kunnen we het wel eens zijn.

* *

Een poosje geleden heb ik u verteld van de huisvestingsmoeilijkheden van onze bejaardenclub. Hoe we uit ons intieme zaaltje gegroeid waren en terecht gekomen waren in een vijandig aandoende speeltuinzaal, met een boze speeltuinopzichter, die niet van onze komst op de hoogte gesteld was en zich binnen enkele ogenblikken omspoeld zag door een stuk of zeventig bejaarden en dan nog het ergste van alles, de spinnijdige vrouw van de speeltuin-penningmeester, die ons het recht betwistte om thee te zetten en weigerde er de theepotten, theedoeken en handdoeken voor te verschaffen: „Wie moet die uitwassen? Ik zeker!" Kortom, het deed allemaal wat minder speels aan, dan een speeltuin zou doen vermoeden.
Toch ben ik van het eerste moment af optimist geweest. Ik was de enige, daar niet van, maar ik was, met Henriëtte Roland Holst vast ervan overtuigd, dat de zachte krachten zouden winnen. Ik heb gelijk gekregen. De opzichter is nu de welwillendheid zelve; de vinnige dame zien we niet meer en het ledental is niet, wegens de onplezierige ontvangst tot op de helft geslonken, zoals pessimisten vreesden; integendeel, er is er niet één weggebleven. We hebben er natuurlijk wel enige taktische stappen voor moeten nemen maar dat hadden we er graag voor over.

Een paar dagen na de eerste bittere ontvangst besloot ik eens met de opzichter te gaan praten. Ik zocht hem op in zijn kantoortje en vertelde hem wie we waren, wat we op die clubmiddagen deden en ik vroeg zijn advies in verband met de piano, die we wel eens nodig hebben en de tafels en stoelen, die klaargezet moesten worden. In dat gesprek deed ik een schat van informatie op over de gang van zaken bij speeltuinen in het algemeen en bij deze in 't bijzonder en over de vrouw van de penningmeester, die het zò bij 't bestuur verbruid had, dat ze zelfs nauwelijks het gebouwtje meer in mocht.
Hijzelf kon haar wel vernielen want ze had hem ettelijke malen proberen te „verlinken", als hij de tuin even alleen gelaten had om in het café aan de overkant een kopje koffie te gaan drinken. „Eén telefoontje met het bestuur, mevrouw, en 't is uit!"
Dat was zo. Dat telefoontje met het bestuur leverde me niet alleen de verdwijning uit ons gezichtsveld van dat nare mens op, het verschafte me ook de toezegging voor de nodige theepotten, theedoeken en handdoeken. Het was een plezierig gesprek. Ik zag ook, welke sigaren hij rookte maar om nu meteen de volgende keer met een hele doos aan te komen, dat stond zo omkoperig, vond ik en dus pakte ik de eerstvolgende clubmiddag een paar uit een kistje van mijn man.
„Ik heb vanmiddag een paar sigaren van je genomen voor de meneer van de speeltuin", zei ik, „hij is zo aardig nu, hij sleept met de piano en zet de tafels en stoelen alvast klaar, hij is echt aan 't veranderen."
„Uit welk kistje heb je ze genomen?" vroeg mijn man. „O", zei ik, „uit dat kistje daar achteraan. Hij vond het erg leuk." „Dat haalt je de donder," zei mijn man, „hij vond het leuk. Ja, hij had het eens moeten wagen om er niet blij mee te zijn. 't Zijn nota bene de duurste sigaren, die ik in huis heb! Daar ben ik heel zuinig op, weet je dat, die rook ik zo af en toe maar eens, als ik eens niets te doen heb en die geef jij met handenvol weg om die vent tegen je te laten lachen. Kunst, zò kan ik ook lachen!"
Maar de opzichter was ons al gaan waarderen en misschien was die doos sigaren van zijn eigen merk die we de volgende keer meenamen, niet eens nodig geweest maar we gunden 't hem zo want hij was nu echt vriendelijk tegen ons. Hij maakt nu zelfs grapjes en hij leent ons stiekum de plastic tafelkleden van de speeltuinvereniging om over een paar grote tafels te leggen, die er niet zo mooi uitzien van boven.
Och ja, ik zei het al, de zachte krachten!

Ans Spigt